

O'ZBEKISTONNING SPORT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO HAMKORLIGI

Aziz Normuminov

Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti O'zbekiston

Annotatsiya:

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining Paraolimpiya harakatini rivojlantirishda xalqaro hamkorligi tahlil qilinadi. Maqolada O'zbekistonning xalqaro sport tashkilotlari bilan hamkorlik doirasida amalga oshirilgan ishlar, sportchilar tayyorlash, malaka oshirish dasturlari va infratuzilmani rivojlantirishga oid loyihalar ko'rib chiqiladi. Xususan, O'zbekiston Paraolimpiya qo'mitasining xalqaro sport forumlari, o'quv mashg'ulotlari va musobaqalarda ishtiroki, shuningdek, xalqaro moliyaviy va texnik ko'mak orqali imkoniyati cheklangan shaxslar uchun sport imkoniyatlarini kengaytirishga bo'lgan yondashuvlar yoritiladi. Maqola O'zbekistonning paraolimpiya sportini rivojlantirishdagi sa'y-harakatlari va uning xalqaro hamjamiyatdagi o'rnini ochib beradi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Paraolimpiya, xalqaro hamkorlik, sport rivojlanishi, imkoniyati cheklangan shaxslar, paraolimpiya harakati, xalqaro sport tashkilotlari, xalqaro hamjamiyat, sport infratuzilmasi, sportchilar tayyorlash.

Paraolimpiya sport oyin turlari o'z rivojlanish tarixiga ega bo'lib, yildan-yilga mazkur sport turlari kengayib bordi. Bugungi kunda keng ko'lamli nogironligi bo'lgan sportchilar, kabi Muskullar quvvati buzilganligi, passiv harakat doirasi buzilganligi, oyoq-qo'llar etishmovchiligi, oyoq uzunligidagi farq, qisqa bo'yli, gipertoniya, ataksiya, atetoz, ko'rishning buzilishi va intellektual buzilishlar ishtirok etishi mumkin. Paralimpiya o'yinlari butun insoniyatning rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ham nogironlar, ham mehnatga layoqatli odamlar. Bugungi kunda bu o'yinlar an'analari nogironlar aravachasidagilar ham Paraolimpiya sport oyini turlaridan biri kamondan otish bo'lib, ishtirok etadigan muntazam musobaqalarda davom ettirilib kelinmoqda. Ayollar va erkaklar bilan tanishtirildi sport toifalari jang san'atining ushbu turida. Imkoniyati cheklangan sportchilarning ushbu sport turi bo'yicha erishayotgan yuksak natijalari ushbu musobaqaning salohiyati katta ekanligini ko'rsatadi. Xalqaro Paralimpiya

o'yinlari dasturiga kiritilgan yakkaliklar, Olimpiada o'yinlarida qo'llanilganiga o'xshash hakamlik va ball qo'yish tartiblari bilan juftlik va jamoaviy musobaqalar.

Paralimpiya o'yinlarining yengil atletika dasturi eng keng ko'lamli musobaqalarni o'z ichiga oladi. 1960 yilda Xalqaro Paralimpiya o'yinlari dasturiga kiritilgan. Yengil atletika musobaqalarida turli xil sog'lig'i buzilgan sportchilar qatnashadilar. Nogironlar, protezlar, ko'zi ojizlar o'rtasida musobaqalar o'tkazilmoqda. Bundan tashqari, ikkinchisi etakchi bilan birgalikda harakat qiladi. Qoida tariqasida, yengil atletika dasturiga trek, uloqtirish, sakrash, beshkurash va marafon kiradi. Sportchilar o'zlarining funktsional tasniflariga ko'ra musobaqalashadilar.

Velosport sport turi paralimpizm tarixidagi eng yangi sport turlaridan biridir. Saksoninchi yillarning boshlarida birinchi marta ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar ishtirok etgan musobaqalar o'tkazildi. Biroq, 1984 yilda falaj bo'lgan sportchilar va amputantlar Xalqaro nogironlar o'yinlarida ishtirok etishdi. 1992 yilgacha Paralimpiya musobaqalari velosport sanab o'tilgan guruhlarining har biri uchun alohida o'tkazildi. Barselonadagi Paralimpiya o'yinlarida barcha uch guruhning velosipedchilari maxsus yo'lda, shuningdek, trekda kuch sinashdi. Velosipedchilarning musobaqalari ham individual, ham guruh bo'lishi mumkin (bir mamlakatdan uchta velosipedchidan iborat guruh). Aqliy nuqsonlari bo'lgan sportchilar standartdan foydalangan holda musobaqalashadilar poyga velosipedlari va ba'zi sinflarda uch g'ildirakli velosipedlar. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan sportchilar uzoqni ko'radigan jamoadoshi bilan juftlashgan tandem velosipedlarida musobaqalashadilar. Ular trekda ham poyga qilishadi. Nihoyat, maxsus tayyorlangan velosipedlarda yakka tartibdagi musobaqalarda amputantlar va motorli nogironlar velosipedchilar ishtirok etadilar. Shuningdek, ot sporti bo'yicha musobaqalarda falaj, oyoq-qo'llarini oyoq-qo'llaridan o'tmagan, ko'zi ojiz va ko'zi ojiz, aqli zaiflar ishtirok etishi mumkin. Ushbu turdagi musobaqa yozgi o'yinlarda o'tkaziladi. Ot sporti musobaqalari faqat individual sinfda o'tkaziladi. Sportchilar harakat tezligi va yo'nalishi almashinadigan qisqa segmentdan o'tishda o'z mahoratlarini namoyish etadilar. Paralimpiya o'yinlarida sportchilar alohida tasnif bo'yicha guruhlariga bo'lingan. Bu guruhlar ichida eng yaxshi natija ko'rsatgan g'oliblar aniqlanadi.

Barcha sportchilar polga mahkamlangan nogironlar aravachalarida musobaqalashadilar. Biroq, bu stullar qilichbozlarga sezilarli darajada erkin

harakatlanish imkonini beradi va ularning harakatlari an'anaviy musobaqalardagi kabi tezkor. Nogironlar aravachasida qilichbozlik asoschisi ser Lyudvig Guttman bo'lib, u 1953 yilda ushbu sport turi kontseptsiyasini ishlab chiqqan. Qilichbozlik 1960 yilda Paralimpiya o'yinlari dasturiga kiritilgan¹. O'shandan beri qoidalar takomillashtirildi - ular nogironlar aravachalarini polga ulashni talab qiladigan o'zgartirishlar kiritildi. Paralimpiya dzyudosidan an'anaviy dzyudo o'rtasidagi yagona farq - bu musobaqa maydoni va zonalarini ko'rsatadigan gilamchalardagi turli teksturalardir. Paralimpiyachilar dzyudochilar bosh sovrin – oltin medal uchun kurash olib boradi va o'yin qoidalari Xalqaro dzyudo federatsiyasi qoidalari bilan bir xil. Dzyudo 1988 yilgi Paralimpiya o'yinlari dasturiga kiritilgan. To'rt yil o'tgach, Barselonadagi o'yinlarda ushbu turdagi musobaqada dunyoning 16 mamlakatidan 53 nafar sportchi ishtirok etdi.

Paraolimpiya sport turning keng tarqalgan turi og'ir atletika (pauerlifting) hisoblanib, ushbu Paralimpiya sporti rivojlanishining boshlang'ich nuqtasi 1992 yilda Barselonada bo'lib o'tgan Paralimpiya o'yinlaridir. Keyin 25 davlat o'z sport delegatsiyalarini og'ir atletika musobaqalariga taqdim etdi. 1996 yilda Atlanta o'yinlarida ularning soni ikki baravar ko'paydi. 58 ta ishtirokchi davlat ro'yxatga olingan. 1996 yildan buyon ishtirokchi davlatlar soni muttasil ortib bormoqda, bugungi kunda og'ir atletika bo'yicha Paralimpiya o'yinlari dasturida besh qit'aning 109 davlati ishtirok etmoqda. Bugungi kunda og'ir atletika bo'yicha Paralimpiya o'yinlari dasturi 10 ta bo'yicha musobaqalarda qatnashadigan barcha guruh nogironlari ishtirokini o'z ichiga oladi. Vazn toifalari ham erkak, ham ayol. Birinchi marta ayollar ushbu musobaqalarda 2000 yilda Sidneydagi Paralimpiya o'yinlarida ishtirok etishgan. O'shanda ayollar dunyoning 48 mamlakati vakili bo'lishdi.

Mustaqillik yillarida maktab o'quvchilari, mehnatkashlarning o'tmishda an'ana bo'lgan spartakiadalari, talabalarning haftalik musobaqalari va umumrespublika spartakiadalari o'rniga ko'p bosqichli uzluksiz sport musobaqalari tashkil etildi. Bular yoshlarda sportga bo'lgan havas va intilishni, mamlakatimizda sog'lom turmush tarzi tamoyillarini yanada kuchaytirish, mamlakatimizda o'quvchi va talabalarni uzluksiz sport mashg'ulotlariga jalb qilish, yalpi ravishda sport bilan shug'ullanish orqali jismoniy rivojlanishini ta'minlash, iqtidorli bolalarni sport maktablariga jalb etishga qaratilgan sport musobaqalari tizimini Kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq tashkil etish asosiy maqsad qilib qoyilgan.

¹Milliy Olimpiya qo'mitasi joriy arxivi.

E- Global Congress

Hosted online from Dubai, U. A. E., E - Conference.

Date: 29th September 2024

Website: <https://eglobalcongress.com/index.php/egc>

ISSN (E): 2836-3612

Shuningdek, mamlakatda jismoniy madaniyat va sportga berilayotgan e'tiborni, ushbu sohani rivojlantirish uchun ajratilayotgan davlat budjetida ham ko'rishimiz mumkin. Xususan, 1991-yilda bu sohaga 14 854 rubl, 1994-yilda 1.853 105 so'm (kupon), 1998-yilda 880 077 so'm, 2001-yilda 2.492 650 so'm, 2003-yilda 5.50007 446 so'm, 2005-yilda 10.245 657 so'm, 2006-yilga kelib esa 11.070 806 so'm ajratildi.

O'zbekiston Milliy paralimpiya assotsiatsiyasi 2007 yildan buyon faoliyat olib boradi. Vakillarimiz ilk bora Pekinda 2008 yili o'tkazilgan paralimpiya o'yinlarida ishtirok etishdi. 2012 yili Londondagi musobaqalarda o'zbekistonlik 10 sportchi qatnashgan. Sharif Xalilov dzyudo bo'yicha 76 kilogrammgacha vazn toifasida finalgacha yetib borgan va kumush medalni qo'lga kiritildi. 2012 yilning 29 avgust–9 sentabr kunlari Buyuk Britaniyaning London shahrida XIV yozgi Paralimpiya o'yinlarida 166 davlatdan 4200 sportchi 20 ta sport turi bo'yicha musobaqalarda ishtirok etdi. O'zbekistondan 10 nafar paralimpiya sportchilari 4 ta sport turlarida ishtirok etdi².

Braziliyaning Rio-de-Janeyro shahrida 2016 yili o'tkazilgan XV delegatsiyasining ajoyib muvaffaqiyati bilan yodda qoladi. Vatanimiz sharafigi himoya qilgan 32 sportchi jami 31 medal sohibiga aylandi³.

2016 yil 25 fevraldagi "O'zbekiston sportchilarini 2016 yili Rio-de-Janeyro shahri (Braziliya)da bo'lib o'tadigan XXXI yozgi Olimpiada va XV Paralimpiya o'yinlariga munosib tayyorlash to'g'risida"gi qarori ijrosini ta'minlash bo'yicha dasturga kiritilgan tadbirlar amalga oshirildi. Respublika bo'yicha jami 50 ga yaqin obyekt foydalanishga topshirildi, jumladan, 4 ta yangi inshoot qurildi, 13 tasi rekonstruksiya qilindi va 24 tasida kapital ta'mirlash ishlari olib borildi⁴.

Rio-de-Janeyroda bo'lib o'tgan yozgi Olimpiya o'yinlarida 70 nafar o'zbekistonlik sportchi (ulardan 22 nafar xotin-qizlar) musobaqalarda qatnashish huquqini qo'lga kiritdilar. Paralimpiyachilar orasida 52tali tsenziya qo'lga kiritildi, bu sonni 32 nafar imkoniyati cheklangan sportchilar qo'lga kiritishdi. Mamlakatimizda jismoniy imkoniyati cheklangansportchilargasharoitlaryaratildi. 2016 yili Rio-de-Janeyroda bo'lib o'tgan Paralimpiya o'yilarida ham o'zbekistonlik ayol sportchilar ham faol ishtirok etib, sovrindorlar safidan o'rin oldi. Xususan, Nozimaxon Qayumova nayza uloqtirish bo'yicha oltin, Fotimaxon

² Zamonaviy ta'lim / Sovremennoye obrazovaniye. 2016.– № 6-son.– B. 63-70.

³Olimp sari. – T., 2017. – B.70.

⁴Olimp sari. – T., 2017. – B.80 –82.

Alimova 100 metrda brass usulida suzishda oltin, butterfly usulida suzishda kumush va bronza, Muslima Odilova suzishda 2 ta kumush, Hayitxon Alimova dzyudoda kumush, Safiya Burxanova yadro ulqtirishda kumush, Sevinch Salayeva dzyudoda bronza, Gulrux Raximova dzyudoda bronza, Tursunposhsha Nurmetova dzyudoda bronza, Shoxsanamxon Toshpo'latova suzishda 2 ta bronza medallariga ega bo'ldi⁵.

Shuni alohida ta'kidlash o'rinliki, XXXI Yozgi Olimpiya o'yinlarida 207 mamlakat orasida O'zbekiston 21-o'rinni, Paralimpiya o'yinlarida esa 16-o'rinni egalladi. Xususan, sportchilarimiz 2016 yili Braziliyada o'tgan Paralimpiya o'yinlarida 31 ta medalga sazovor bo'lib, yurtimiz sporti tarixidagi eng yuqori natijalarga erishdi⁶.

2021 yilda Tokioda o'tkazilgan paralimpiya o'yinlarida Surxonning Barchinoy qizlaridan biri Guljonoy Naimova taekvondo sport musobaqasida oltin medalni olish sharafiga muyassar bo'ldi⁷.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tokio shahrida bo'lib o'tgan XVI yozgi paralimpiya o'yinlarida yuqori natijalarga erishgan sportchi va murabbiylardan bir guruhini mukofotlash to'g'risida"gi Farmoni asosida 2021 yilda Tokio shahrida bo'lib o'tgan XVI paralimpiya o'yinlarida muvaffaqiyatli ishtirok etgan bir guruh xotin-qiz sportchilar ham mukofotlandi⁸.

Farmonga muvofiq Burxanova Safiya Kaimovna, Naimova Guljonoy Abdullo qizi, Hamdamova Mohigul Kabayor qizi, **"O'zbekiston iftixori"** faxriy unvoni bilan, Qayumova Nozimaxon Nomonjonovna, Qo'ziyeva Ro'za Rashidovna, Qurbanova Nurxon G'ulomjon qizi, Mirzayorova Asila Ubaydulla qizi, Samandarova Parvina Asad qizi **"O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan sportchi"** faxriy unvoni bilan taqdirlandi.

Surxon vohasining faxrli sportchilaridan biri Bahodir Jalolov 2021 yilda Tokioda o'tkazilgan yozgi olimpiada o'yinlarida boks musobaqasi bo'yicha oltin medalni qo'lga kiritdi. Shuningdek, Surxonning Barchinoy qizlaridan biri Guljanoy

⁵Olimp sari. – T., 2017. – B.124.

⁶O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 19 sentabrdagi «Rio-de-Janeyro shahrida (Braziliya) bo'lib o'tgan XV yozgi Paralimpiya o'yinlari g'olib va sovrindorlarini pul mukofotlari bilan taqdirlash to'g'risida»gi Farmoyishi.

⁷O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 10 sentabrdagi «Tokio shahrida bo'lib o'tgan XVI yozgi Paralimpiya o'yinlarida yuqori natijalarga erishgan sportchi va murabbiylardan bir guruhini mukofotlash to'g'risida»gi Farmoni.

⁸«Yangi O'zbekiston» gazetasi, 2021 yil 11 sentabr.

Naimova Tokioda o'tkazilgan paraolimpiya o'yinlarida taekvonda sport musobaqasida oltin medalni olish sharafiga muyassar bo'ldi⁹.

Xullas, mamlakatimiz sportchilari paralimpiya o'yinlarida munosib ishtirok etishib, o'zlarining imkoniyatlari cheklangan bo'lishiga qaramasdan qobiliyatlarini namoyish etishdi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 19 sentabrdagi «Rio-de-Janeyro shahrida (Braziliya) bo'lib o'tgan XV yozgi Paralimpiya o'yinlari g'olib va sovrindorlarini pul mukofotlari bilan taqdirlash to'g'risida»gi Farmoyishi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 10 sentabrdagi «Tokio shahrida bo'lib o'tgan XVI yozgi Paralimpiya o'yinlarida yuqori natijalarga erishgan sportchi va murabbiylardan bir guruhini mukofotlash to'g'risida»gi Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 13 avgustdagi «Tokio shahrida bo'lib o'tgan XXXII yozgi Olimpiya o'yinlarida yuqori natijalarga erishgan sportchi va murabbiylardan bir guruhini mukofotlash to'g'risida»gi Farmoni;
4. «Yangi O'zbekiston» gazetasi, 2021 yil 11 sentabr.
5. Milliy Olimpiya qo'mitasi joriy arxivi.
6. Olimp sari. – T., 2017. – B.124.
7. Zamonaviy ta'lim / Sovremennoye obrazovaniye. 2016.– № 6-son.– B. 63-70.

⁹O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 10 sentabrdagi «Tokio shahrida bo'lib o'tgan XVI yozgi Paralimpiya o'yinlarida yuqori natijalarga erishgan sportchi va murabbiylardan bir guruhini mukofotlash to'g'risida»gi Farmoni.

